

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.440.34
DOI 10.36919/ELJ.1.2023.09

О. О. Хорватова,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права
та галузевих правових дисциплін,
Київський університет права НАН України
ORCID ID 0000-0002-1467-3797

РИНОК СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ ТА БЕЗПЕКА БІЗНЕСУ: ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ ТА ВЗАЄМООБУМОВЛЕНІСТЬ

У статті представлено результати теоретичного аналізу практичної діяльності страхового бізнесу загалом та у сфері страхування життя в умовах воєнного стану.

Визначено, що страховий ринок є важливим елементом забезпечення оптимального рівня фінансової безпеки держави та правової довіри населення до страхових послуг. Наголошено на тому, що трансформаційні зміни, що відбуваються в державі у зв'язку із воєнним станом, зникнення або часткове згорання багатьох видів бізнесу, релокація підприємств у центральні та західні регіони, водночас поступова інтеграція України в європейський і світовий простір, неоднозначно впливають на рівень фінансової безпеки вітчизняного ринку страхових послуг і потребують постійного моніторингу. У зв'язку з чим виникає необхідність приділення уваги різним аспектам безпеки ринку страхових послуг: фінансовій, інформаційній, кадровій та правовій.

Ключові слова: страхова сфера, страхові послуги, ринок страхових послуг, страхування життя, національне законодавство, безпека страхових послуг, безпека бізнесу, кібербезпека.

Постановка проблеми. У сучасних воєнних умовах існування ринкових відносин, зростання конкуренції, перманентних спроб посилення фіскального тиску за таких умов великого значення набувають питання забезпечення функціонування господарюючих суб'єктів від наявних і потенційних загроз, створення дієвої системи захисту їх від впливу можливих негативних факторів. Багато в чому вирішенню цієї проблеми сприяє формування в Україні досконалого фінансово стійкого страхового ринку. Крім того, в державі, де майже десять років йде війна, саме страхові компанії мають відігравати важливу роль в акумулюванні вільних коштів, проведенні активної інвестиційної політики, захисті громадян і бізнесу від імовірного настання страхових випадків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання безпеки бізнесу загалом і на страховому ринку досліджували в багатьох наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних, зокрема: Б. Андрушків, Л. Малюта, А. Полторак, О. Мельник, І. Баришевська, А. Гончаренко, Н. Зачосова, О. Коваль, О. Баранов, О. Кривецький, Ю. Кривицький, І. Городиський, М. Карчевський, І. Онишук, О. Радунний, К. Токарева та інші. Однак сучасні реалії вимагають новітніх підходів у забезпеченні безпеки страхової сфери як частини національного бізнесу, що активно працює в умовах воєнного стану, зокрема й щодо особливостей правових способів захисту.

Метою статті є з'ясування особливостей взаємозалежності та взаємообумовленості сфери страхування загалом і страхування життя зокрема та безпеки бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Страховий ринок сьогодні є важливим елементом забезпечення оптимального рівня як фінансової безпеки держави, так і правової довіри населення до страхових послуг. Трансформаційні зміни, що відбуваються в державі у зв'язку із воєнним

станом, зникнення або часткове згорання багатьох видів бізнесу, релокація підприємств у центральні та західні регіони, водночас поступова інтеграція України в європейський і світовий простір неоднозначно впливають на рівень фінансової безпеки вітчизняного ринку страхових послуг і потребують постійного моніторингу.

Статтею 42 Конституції України закріплено право кожного громадянина України на підприємницьку діяльність. Право на неї мають як юридичні особи, тобто підприємства, установи, організації усіх форм власності, так і окремі фізичні особи, зокрема і без громадянства. Підприємництво здійснюється на основі вільного вибору підприємцем видів підприємницької діяльності, самостійного формування програми діяльності тощо. Держава зі свого боку гарантує усім підприємцям, незалежно від обраних ними організаційно-правих форм діяльності, рівні права та рівні можливості для залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних природних та інших ресурсів. З метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємства органи влади на умовах і у порядку, передбачених законом, відповідно до статті 48 ЦК України, надають підприємцям земельні ділянки, передають на певних умовах державне майно, створюють інші можливості. Водночас факти зловживань шляхом рейдерства отримують усе більше поширення. Для виконання цих завдань необхідно забезпечити передусім належний рівень фінансової безпеки самого вітчизняного страхового ринку.

Як справедливо зазначають учені та практики, необхідність приділення уваги фінансовій безпеці ринку страхових послуг зумовлена тим, що, по-перше, без ефективного функціонування цього ринку неможливе створення дієвої системи захисту громадян, підприємців, господарюючих суб'єктів, держави та підтримання соціальної стабільності суспільства [1]. По-друге, як свідчить світовий досвід, страховий ринок – це вагоме джерело довгострокових інвестицій в економіку держави. По-третє, потреба у подальшому розвитку ринку страхування зумовлюється також і тим, що кошти від нього можуть стати джерелом фінансування бюджету.

Щодо правової позиції, позитивним вбачається поступовий перехід на новий Закон України від 18 листопада 2021 року № 1909-IX «Про страхування», а саме: зміна регулятора на Національний банк України, нові вимоги до ліцензування страховиків, оцінки їх платоспроможності та ліквідності, корпоративного управління й управління ризиками, припинення діяльності компаній і передавання страхового портфеля тощо. Важливими стануть також новий порядок ліцензування та вимоги до статутного капіталу страхових компаній; особливості обліку, звітування й аудиту; важливі правові особливості укладання договорів страхування із фізичними та юридичними особами, нові правила діяльності та навчання страхових агентів; вимоги до системи корпоративного управління компанією, зокрема роботи ради і правління; кваліфікаційні вимоги до професійної придатності та ділової репутації керівників страхових установ.

Що стосується фінансової складової безпеки, то тут насамперед необхідно зазначити таке. Під фінансовою безпекою ринку страхових послуг загалом і конкретного страховика зокрема варто розуміти такий рівень забезпеченості страхової компанії фінансовими ресурсами, який дозволив би їм забезпечувати своє ефективне функціонування й у разі потреби відшкодовувати обумовлені в договорах страхування збитки своїх клієнтів. Водночас і фінансова, і правова безпека ринку страхових послуг, що залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних, внутрішніх і зовнішніх чинників, визначається передусім станом його розвитку, фінансовою результативністю й ефективністю діяльності. Водночас вона зумовлена і реальним фінансовим станом господарюючих суб'єктів.

Варто зазначити, що сфера страхування суттєво впливає на соціально-економічну стабільність суспільства і належить до чинників, що безпосередньо визначають рівень економічної безпеки країни. Згідно із статистичними даними за 2022 рік – перший рік повномасштабного вторгнення РФ в Україну, із ринку вийшли понад 420 фінансових установ: це переважно фінансові компанії та кредитні спілки. Проте якщо взяти окремі ланки, то, наприклад, за IV квартал 2022 року обсяг активів страховиків життя збільшився на 3 %, а за весь 2022 рік – на 18 %. Упродовж 2022 року ринок покинула одна компанія страхування життя та 26 ризикових страховиків.

Обсяги валових премій страхування життя збільшилися за квартал на 9 %, а ризикового страхування, навпаки, зменшилися на 8 %. Загалом 2022 року обсяги премій зі страхування життя зменшилися на 17 %, а ризикового страхування – на 21 %. Водночас виплати страховиків майже не змінилися за квартал. Витрати страховиків на оплату праці за 2022 рік становили 3,1 млрд гривень, витрати з податку на прибуток – 1,85 млрд грн. Страхові

виплати за договорами страхування за всіма видами майже не змінилися і за рік виплати становили 13 млрд грн, зокрема фізичним особам виплачено 7 млрд грн. Загалом за 2022 рік виплати за договорами страхування життя зросли на 7 %, ризикового страхування – зменшилися на майже третину; рівень виплат становив 33 % [2, с. 1]. Обсяг валових премій, переданих у перестраховання, зменшився за 2022 рік більш ніж у 2 рази – до 4,2 млрд грн (зокрема, перестраховикам-нерезидентам 3,1 млрд грн), а виплати – майже на 60 % [3]. У IV кварталі один із лідерів ринку страхування життя здійснив рекласифікацію інвестиційних доходів, що призвело до їх значного зменшення. Без урахування даних цієї компанії інвестиційні доходи страховиків життя зросли на 30 % у річному вимірі та на 12 % у квартальному вимірі. Доходи за депозитами зросли на 36 % до попереднього кварталу, тоді як доходи від вкладень у ОВДП залишилися на незмінному рівні. Ризикові страховики та страховики життя завершили IV квартал 2022 з незначним збитком, проте за результатами року обидві групи були доволі прибутковими. Рентабельність капіталу ризикових страховиків становила 15 %, страховиків життя – 13 %. Отже, загалом правові та фінансово-економічні показники діяльності страхових компаній за останні 1,5 роки є відносно стабільними, навіть незважаючи на воєнний стан.

Наступним фактором безпеки бізнесу та страхового сектору є захист інформації від кібератак, що останніми роками посилюються в десятки разів. Варто зазначити, що кібератаки та фінансові ризики вважаються найбільшими проблемами для підприємств середнього розміру [4]. За даними міжнародної компанії «QBE», яка є однією із потужних міжнародних страхових та перестраховальних компаній із локальною присутністю в 27 країнах, серед найбільших проблем для підприємств, зокрема і страхових компаній, середнього розміру є фінансовий ризик, пов'язаний із шахрайством, операційною продуктивністю та ліквідністю, включаючи кібератаки, тривалі збої у системі та корпоративне шпигунство. Ці ключові проблемні питання значною мірою відображають «складний ландшафт», яким орієнтуються компанії середнього розміру. Кібератаки займають місце як мікроризик, що викликає найбільше занепокоєння, чітко демонструючи свою позицію як серйозне занепокоєння в категорії цифрових ризиків. Інші мікроризики, які були виділені, включали крихкий ланцюг поставок, рецесію, інфляцію, залучення й утримання талантів, шахрайство, операційну ефективність і порушення конфіденційності.

В іншому звіті «Тенденції кібератак: середньорічний звіт за 2022 рік» [4] більш докладно розглядається, як посилюються кібератаки в першій половині 2022 року, та підкреслюється глобальне зростання кількості атак на 42 %. Також одним із найбільш визначальних моментів 2022 року стала російсько-українська війна, вплив якої на кібернетичний ландшафт у Європі став безпрецедентним.

Наступним фактором безпеки бізнесу, пов'язаним зі страховою сферою, є наявність фінансових ризиків, а отже, можливість їх страхування, адже ця сфера вітчизняного страхового ринку практично неосвоєна. Реальні обсяги ринку страхування фінансових ризиків сьогодні не береться оцінити ніхто. Офіційні дані не дають навіть приблизного уявлення про те, що відбувається в цьому сегменті.

Загалом до проблем функціонування ринку страхових послуг як виду господарської діяльності, їх взаємозалежності та взаємообумовленості можна віднести:

- організаційно-правові: недостатній рівень забезпечення ефективного страхового захисту фізичних і юридичних осіб; порушення страхового законодавства;
- економічні: низький платоспроможний попит юридичних і фізичних осіб на страхові послуги; нестача бюджетних коштів для організації повноцінного обов'язкового страхування; потреба у перестрахованні найбільш високих ризиків за кордоном;
- функціональні: замала частка перестрахових операцій; розбалансованість страхових портфелів; відсутність належних традицій, тривалого позитивного досвіду роботи з клієнтами; низький рівень менеджменту та маркетингу на ринку страхових послуг;
- кадрові: недостатній професійний рівень спеціалістів, що працюють у страхових компаніях, і відсутність жорстких кваліфікаційних вимог до них; нестача кваліфікованих менеджерів, андеррайтерів, брокерів, актуаріїв, експертів, фінансистів, бухгалтерів, юристів, суддів і програмістів, що знаються на нюансах страхової діяльності;
- інформаційно-аналітичні: брак наукових досліджень щодо формування й розвитку страхового ринку; замала кількість спеціалізованих видань з проблематики страхування.

Висновки. Наведене вище свідчить про все ще низьку ефективність, а отже, й частково фінансову небезпеку вітчизняного страхового ринку, що, зокрема, породжує недовіру з боку споживачів страхових послуг. Страхування як нагальна необхідність нашим суспільством

досі не визнається і, на жаль, у XXI столітті ще не стало важливим фінансовим інструментом регулювання як національної економіки, так і способів захисту особистості.

Найбільшим викликом для України в умовах довготривалої війни є планування кроків розвитку страхового ринку й надалі. За планами регулятора – Національного банку України – під час післявоєнного відновлення економіки України планується залучення страховиків до убезпечення ризиків у пріоритетних напрямках розвитку економіки, зокрема у сферах будівництва, агросектору, енергетики, відновлення інфраструктури, логістики, вантажних перевезень, іпотечного кредитування, лізингових операцій, інформаційних технологій та інвестицій. Також Національний банк України всебічно підтримує створення передумов для широкого впровадження медичного страхування, що дасть змогу здійснити фінансування вторинної і третинної ланки медичної допомоги із переходом на закупівлю послуг державою у закладів охорони здоров'я. Водночас новації в регулюванні діяльності страховиків (нові нормативи, вимоги до формування резервів, до системи внутрішнього контролю, управління ризиками тощо) наберуть чинності після завершення воєнного стану з урахуванням стану ринку в післявоєнній перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушків Б. М., Малюта Л. Я. Економічна та майнова безпека бізнесу : навчальний посібник. Тернопіль : ФОП Паляниця В.А., 2016. 180 с.
2. Огляд небанківського фінансового сектору / Національний банк України. 2023. Березень. 11 с. URL : <https://forinsurer.com/files/file00745.pdf> (дата звернення: 14.11.2023).
3. Страховий ринок України. Підсумки 2022 воєнного року. URL : <https://forinsurer.com/news/23/04/03/42517> (дата звернення: 14.11.2023).
4. QBE Insurance Group Limited Annual Report 2022. 183 p. URL : <https://qbееurope.com/products/cyber/> (дата звернення: 14.11.2023).
5. Cyber Attacks Now State-Level Weapon, Disrupting Everyday Lives, with Ransomware the Number One Threat, says Check Point Software's 2022 Cyber Attacks Trends: Mid-Year Report. URL : <https://pages.check-point.com/cyber-attack-2022-trends.html> (дата звернення: 14.11.2023).
6. Полторак А. С., Мельник О. І., Баришевська І. В. Фінансова безпека страхового ринку України. Modern Economics. 2021. № 28 (2021). С. 119–126.
7. Гончаренко А. С., Зачосова Н. В., Коваль О. В. Стратегічні аспекти забезпечення фінансово-економічної безпеки страхових компаній у контексті розвитку конкурентоспроможного ринку страхових послуг. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія Економічні науки. 2020. № 2. С. 160–168.

REFERENCES

1. Andrushkiv B. M., Maliuta L. Ya. Ekonomichna ta mainova bezpeka biznesu : navchalnyi posibnyk. Ternopil : FOP Palianytsia V.A., 2016. 180 c.
2. Ohliad nebankivskoho finansovoho sektoru / Natsionalnyi Bank Ukrainy. 2023. Berezen. 11 c. URL : <https://forinsurer.com/files/file00745.pdf> (data zvernennia: 14.11.2023).
3. Strakhovyi rynek Ukrainy. Pidsumky 2022 voiennoho roku. URL : <https://forinsurer.com/news/23/04/03/42517> (data zvernennia: 14.11.2023).
4. QBE Insurance Group Limited Annual Report 2022. 183 p. URL : <https://qbееurope.com/products/cyber/> (data zvernennia: 14.11.2023).
5. Cyber Attacks Now State-Level Weapon, Disrupting Everyday Lives, with Ransomware the Number One Threat, says Check Point Software's 2022 Cyber Attacks Trends: Mid-Year Report. URL : <https://pages.check-point.com/cyber-attack-2022-trends.html> (data zvernennia: 14.11.2023).
6. Poltorak A. S., Melnyk O. I., Baryshevska I. V. Finansova bezpeka strakhovoho rynku Ukrainy. Modern Economics. 2021. № 28 (2021). Pp. 119–126.
7. Honcharenko, A. S., Zachosova, N. V., Koval, O. V. Stratehichni aspekty zabezpechennia finansovo-ekonomichnoi bezpeky strakhovykh kompanii u konteksti rozvytku konkurentospromozhnogo rynku strakhovykh posluh. Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Seriiia Ekonomichni nauky. 2020. № 2. Pp. 160–168.

О. О. Khorvatova. LIFE INSURANCE MARKET AND BUSINESS SECURITY: INTERDEPENDENCE AND INTERDEPENDENCE

The article presents the results of a theoretical analysis of the practical activity of the insurance business as a whole and in the field of life insurance under martial law.

It was determined that the insurance market is an important element of ensuring the optimal level of financial security of the state and the public's legal trust in insurance services. It is emphasized that the transformational changes taking place in the state in connection with the martial law, the disappearance or partial collapse of many types of business, the relocation of enterprises to the central and western regions, and at the same time the gradual integration of Ukraine into the European and world space, are ambiguous affect the level of financial security of the domestic market of insurance services and require constant monitoring. In connection with this, there is a need to pay attention to various aspects of the security of the insurance services market - financial, informational, personnel and legal.

Key words: insurance sector, insurance services, insurance services market, life insurance, national legislation, security of insurance services, business security, cyber security.